

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ПРОТИДІЯ РАШИЗМУ

Наведено розуміння українськими вченими терміна «рашизм» та відзначено його характерну рису – мілітаризм. Виокремлено та охарактеризовано два рівні українсько-польської взаємодії, які активізувалися в перший рік повномасштабного вторгнення росії в Україну – неофіційну (громадську) і офіційну (управлінську). Визначено основні форми підтримки українців під час протистояння рашизму, зокрема моральну, політичну, правову, організаційну, психологічну, гуманітарну. Наголошено, що в 2022 р., особливо в перші місяці російсько-української війни, Польща відіграла вагомую роль у підтримці українців задля безпеки України, Польщі та Європейського Союзу.

Ключові слова: рашизм, тоталітаризм, мілітаризм, політика сусідства, українсько-польська взаємодія, російсько-українська війна.

Kukuruz Oksana. Ukrainian-Polish interaction as a counteraction to ruscism

The article gives the understanding of the term “ruscism” by Ukrainian scientists and notes its characteristic feature – militarism. Two levels of Ukrainian-Polish interaction, which became more active in the first year of the full-scale Russian invasion of Ukraine, are singled out and characterized – unofficial (public) and official (administrative). The main forms of support for Ukrainians during the resistance to ruscism are defined, in particular – moral, political, legal, organizational, psychological, humanitarian. It was emphasized that in 2022, especially in the first months of the Russian-Ukrainian war, Poland played an important role in supporting Ukrainians for the security of Ukraine, Poland and the European Union.

Key words: ruscism, totalitarianism, militarism, neighborhood policy, Ukrainian-Polish interaction, Russian-Ukrainian war.

Держави-сусіди – це ті чинники впливу на країну, які не можна усунути або ігнорувати. Їх необхідно ретельно вивчати як науковими, так і розвідувальними засобами та способами. Будь-яка

© КУКУРУЗ Оксана Володимирівна – доктор політичних наук, завідувачка Сектору правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID: 0000-0003-1863-3028; e-mail: decennary.ss@gmail.com

сучасна держава, яка дбає про свою стійкість до зовнішніх впливів, серйозно ставиться до політики держав-сусідів, аналізує й прогнозує рішення і дії офіційних та неофіційних впливових осіб. Деякі політики лише нині розуміють, що висловлювання В. Путіна на саміті НАТО в Бухаресті 4 квітня 2008 р. щодо наявності інтересів в Україні та наміру захищати росіян (насправді називалася кількість російськомовних осіб в Україні, а не росіян) необхідно було серйозно аналізувати та вживати відповідних заходів. Громадські діячі та науковці упродовж усього періоду відновлення незалежності України звертали увагу відповідних служб на маніпуляції з боку влади сусідньої держави та загрозу національній безпеці, однак їх апелювання залишалися без належної уваги. Тепер Україна і світ розуміють, що була створена жорстка позаправова система – рашизм. Цивілізовані країни, не розгледівши завчасно загрози для демократії та світового порядку, з 2022 р. змушені були діяти спонтанно, швидко обираючи форми протистояння рашизму. В перші місяці повномасштабного вторгнення росії в Україну серед сусідніх держав ключову роль для підтримки українців відіграла Польща. Дослідження цих процесів є вкрай необхідним, оскільки потреба в систематизації та системній протидії рашизму лише зростає.

Метою статті є визначення особливостей українсько-польської взаємодії як форми протистояння рашизму, яка склалася в перший рік війни. Завдання полягають у з'ясуванні поняття «рашизм»; виокремленні рівнів українсько-польської взаємодії; окресленні ролі Польщі в протистоянні збройній агресії російської федерації в 2022 р.

Останніми роками до терміна «рашизм» дедалі частіше звертаються вчені, які досліджують російську федерацію. Серед українських науковців, які вже тривалий час аналізують це явище, варто згадати: Б. Дем'яненка («Рашизм» як квазіідеологія пострадянського імперського реваншу» (2018) [1], Л. Якубову («Рашизм: звір з безодні» (2023) [2], Ткаченка В. («Рашизм: ліцензія на геноцид» (2023) [3], Чупрія Л. («Ідеологія рашизму та шляхи протидії їй через формування патріотичної інформаційної політики» (2024) [4]. Особливості стратегічного партнерства України і Польщі в умовах широкомасштабної війни, розв'язаної РФ проти України, досліджує В. Горбатенко («Стратегічне партнерство Україн-

на – Польща: виклики і здобутки воєнного часу» (2023) [5]. Проте виокремленню і характеристиці українсько-польської взаємодії як форми протистояння політиці російської федерації в науковій літературі приділено недостатньо уваги.

Термін «рашизм» дедалі частіше стає об'єктом наукових досліджень. У Великій українській енциклопедії він характеризується як «маніпулятивна, популістська квазіідеологія і практика політичного режиму РФ кінця 20 – початку 21 ст.» [6]. На переконання Л. Якубової, рашизм – це феномен, який утворився завдяки всій росії, а не лише колективному путіну; це форма тоталітаризму, який втретє проявляється в росії упродовж останніх сто з лишком років; це уявлення росії як Бога, як епіцентру світової цивілізації; це включення до «руських» всіх, хто сповідує їх матрицю тоталітаризму, що серед іншого означає право вбивати будь-кого, хто відмовляється стати «руським»; це спроба пришвидшити кінець теперішнього світу і встановити тоталітарний світ. «Рашизм – вища стадія «рускаго міра». Рашизм – історично новий феномен – відкладений/мутантний фашистський/нацистський синдром на російському етнополітичному ґрунті» [2].

Б. Дем'яненко називає рашизм ідеологічною основою «путінізму», що у зовнішній політиці «проявляється в порушенні принципів міжнародного права, нав'язуванні світові власної версії історичної правди, є обґрунтуванням варварської геополітики російської федерації, спрямованої на окупацію та анексію територій інших держав, спираючись при цьому на місцевий колабораціонізм та підтримку російської п'ятої колонії» [1, с. 39]. Натомість В. Ткаченко окреслює рашизм як ідеологічну основу «русского мира», як російський неофашизм. Вчений вважає, що в росії сформувалася ідеологія і практика російського різновиду нацизму, що маскується під антифашизм. Рашизм, на його думку, етимологічно не передає характерних рис цього гібридного явища [3, с. 14]. Л.В. Чупрій сприймає рашизм як державну ідеологію сучасної росії, яка являє собою руйнівний симбіоз основних принципів фашизму та сталінізму, що виправдовує агресивну геополітику росії [4, с. 103].

Отже, як видно з вищенаведеного, між фахівцями немає єдності щодо розуміння співвідношення між термінами: рашизм, націоналізм, фашизм та путінізм. Проте до характерних рис рашизму всі

вчені відносять використання військової сили при вирішенні міжнародних і внутрішніх конфліктів, тобто мілітаризм.

Рашизм як практику українці всебічно відчують з 2022 р., зокрема такі його прояви, як воєнні злочини, злочини проти людяності, злочини геноциду та багато інших, перерахованих у Постанові Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України “Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких» [7].

Однозначно можемо стверджувати, що, окрім всього вищезазначеного, рашизм є складовою політики сусідства росії. Ще до 2022 р. російські дослідники, критикуючи діяльність Європейського Союзу, звертали увагу на значення термінів, якими там послуговуються. Зокрема, на їх думку, використання формулювання «політика сусідства» замість «політика добросусідства» означає неправомірне прагнення до односторонньої користі у відносинах з іншими країнами. У відповідь можемо констатувати, що політику російської федерації також треба конкретизувати. Її відповідна назва – «політика злосусідства».

Проаналізуємо тепер дії іншої держави–сусідки, члена Європейського Союзу, яка також має інтереси в Україні, оскільки тут мешкають поляки, чії права треба захищати. На думку А. Шептицького, любіючи інтереси України в Європейському Союзі і піклуючись про проєвропейські зміни в Україні, Польща дбає про власну безпеку на її східному кордоні [8, с. 91]. Можна цілком зрозуміти і погодитися з такою логікою поляків і одразу показати ключову відмінність політики Польщі. Польща, на відміну від росії, створює належні правила і умови співжиття для законослухняних громадян, мирно їх пропонує та переконує у правильності обраного шляху розвитку всіма цивілізованими способами.

Після 24 лютого 2022 р., широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну, двосторонні відносини України з Польщею зазнали суттєвих змін. Злочинні дії російської федерації на території України призвели до того, що Польща змушена була щоденно вивчати та врегульовувати пов'язані з цим численні проблеми. Її активна позиція, на нашу думку, була обумовлена, як мінімум, трьома причинами: 1) війна в сусідній Україні – це безпосередня загроза для безпеки та стабільності в Польщі; 2) масо-

вий міграційний потік на кордоні Україна-Польща – це дестабілізація не лише в Польщі, а й на території Європейського Союзу; 3) боротьба за такі демократичні цінності, як свобода, незалежність, справедливість, – це зрозумілі й близькі для поляків дії, оскільки їм дуже часто доводилося їх відстоювати, а тому опір Українського народу окупанту викликав всебічну підтримку в Польщі.

На першому місці для публічної влади різних рівнів опинилося питання регулювання міграційних потоків. Тікаючи від збройного нападу російської федерації, більшість українців обрали саме Польщу як країну для тимчасового проживання. Управлінські рішення як польської влади, так і європейської потребували значної відповідальності, оскільки Польща – це держава, яка контролює зовнішній кордон Європейського Союзу, а також має кордон із державою-агресором – росією та її сателітом – Білоруссю. Вперше було активовано Директиву Ради Європейського Союзу від 20 липня 2001 р. 2001/55/ЄС. Відповідне імплементаційне рішення про тимчасовий захист осіб з України було прийнято Радою Європейського Союзу 4 березня 2022 р., а вже 12 березня 2022 р. у Польщі прийнято спеціальний Закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території тієї держави». Ця швидка управлінська взаємодія дала можливість запобігти хаосу і спрямувати масовий наплив мігрантів з України в правове русло. Наступною глобальною проблемою, яка потребувала швидкого вирішення, була гуманітарна допомога. З перших днів війни поляки всіляко допомагали українцям, як тим, хто вимушено опинився в Польщі, так і тим, хто залишився в Україні.

У цей період можна виокремити два тісно взаємозв'язані види взаємодії між українцями і поляками – офіційну і неофіційну. З власного досвіду волонтерської діяльності в благодійному фонді можу їх проілюструвати на прикладі міста Перемишль. Відомо, що це одне з міст, куди потрапило багато українців у зв'язку зі збройною агресією російської федерації.

Отже, перший вид взаємодії – неофіційна, або інша назва – громадська взаємодія. З першого дня широкомасштабної війни звичайні мешканці Перемишля активно долучилися до організації допомоги українським біженцям. Одним із ключових місць, де активно проявилася перемиська громада, був вокзал. Люди несли чай, бутерброди, теплий одяг, коляски, допомагали придбати квит-

ки на транспорт, здійснювали переклад необхідної інформації, пропонували житло і багато інших необхідних речей та послуг. Самоорганізований волонтерський рух з кожним днем ставав організованішим значною мірою тому, що склалася тісна взаємодія між тими, хто потребував різноманітної допомоги – інформаційної, комунікаційної, психологічної, фінансової, матеріальної, та тими, хто міг її надати. Певну роль посередників у цих процесах відігравали благодійні фонди, які моніторили потреби біженців і можливості сусідньої країни. До допомоги долучилися всі можливі установи і організації Перемишля. Серед них: Народний дім, Комплекс загальноосвітніх шкіл № 2 ім. Маркіяна Шашкевича, костели.

Другий вид взаємодії – офіційна, або інша назва – управлінська. Безумовно, багато процесів координувала мерія, оскільки кількість біженців зростала, і проблеми з їх перебуванням у невеликому місті також. Так, у приміщенні гіпермаркету «Tesco» було організовано Центр гуманітарної допомоги. На сайті мерії був розташований Довідник для біженців з України українською мовою. В довіднику можна було знайти відповіді на найпоширеніші питання: хто може скористатися правами, передбаченими спеціальним законом; що можуть отримати біженці відповідно до цього закону; інформацію для батьків дітей, які прибувають з України; інформацію про одноразову допомогу для громадян України; інформацію про склад для біженців з України.

Представники мерії працювали також на вокзалі. Крім того, на вокзалі розташували представників низки міжнародних і національних організацій, які також пропонували допомогу біженцям. Це, зокрема: Дитячий фонд ООН (UNICEF), Верховний комісар ООН у справах біженців (UNHCR), Міжнародна організація з міграції (ІОМ), Народний дім у Перемишлі, Фундація Діалог, Oxfam, PLUS, Війська територіальної оборони (WOT), MedAir, Данська рада у справах біженців (DRC).

За колосальну допомогу українцям місто Перемишль заслужено отримало почесну відзнаку України «Місто-рятівник». Таку ж відзнаку першим отримало місто Жешув. Загалом у 2022 р. уся Польща різними способами доєдналася до допомоги Україні.

Здебільшого російсько-українська війна поліпшила українсько-польські відносини у 2022 р. як на рівні громадянського суспільства, так і на рівні органів публічної влади. Як відомо, в

спільній історії України і Польщі були різні неоднозначні події, які до лютого 2022 р. часто згадувалися і використовувалися не на користь сучасних двосторонніх відносин України і Польщі. Проте тісна взаємодія українців з поляками в 2022 р. у ході війни, яку веде російська федерація не лише проти України, а й всього цивілізованого світу, однозначно зміцнила українсько-польське співробітництво. Описана вище українсько-польська взаємодія 2022 р., на мою думку, стала на той час гарантією безпеки не лише для двох держав – України і Польщі, а й всього Європейського Союзу.

Використання терміна «взаємодія» щодо українсько-польських відносин у цей період, а не «співпраця», обумовлено тим, що багато дій були неузгодженими, спонтанними, зумовлені потребою миттєво реагувати на ситуацію, яка швидко змінювалася. Дії і рішення активних поляків і українців як на офіційному, так і неофіційному рівнях суттєво вплинули на хід російсько-української війни.

Таким чином, можемо виокремити основні форми підтримки українців під час протистояння рашизму, які проявилися у процесі українсько-польської взаємодії в перший рік повномасштабного вторгнення росії в Україну: моральна (підтримка морального духу, що було вагомим складовою у процесі протистояння агресору); політична (солідарність з українцями, продемонстрована на найвищому рівні), правова (надання юридичних консультацій, переведення нештатних ситуацій в правове русло), організаційна (налагодження дієвих механізмів забезпечення різноманітних потреб, важливих для протидії загарбнику); психологічна (підтримка в пунктах пропуску через державний кордон, у центрах для біженців, у прихистках для внутрішньо переміщених осіб), гуманітарна (надання їжі, води, одягу, житла, медичної та іншої безкоштовної допомоги).

У процесі офіційної та неофіційної взаємодії українців і поляків відбувся обмін важливою інформацією, зокрема щодо суті, форм і методів рашизму проти демократичних країн та людства загалом. Взаємовплив між суб'єктами, що приймають рішення на різних рівнях в Україні, Польщі та Європейському Союзі, дає шанс сформувати нову систему управління і безпеки.

1. Дем'яненко Б. «Рашизм» як квазіідеологія пострадянського імперського реваншу. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2018. Вип. 8. С. 35–40.

2. Якубова Л. Д. Рашизм: звір з безодні / НАН України. Інститут історії України. Київ: Академперіодика, 2023. 318 с. 3. Ткаченко В.М. Рашизм: ліцензія на геноцид. Есеї. Науково-популярне видання. Київ: Вид-во Політія, 2023. 348 с. 4. Чупрій Л.В. Ідеологія рашизму та шляхи протидії їй через формування патріотичної інформаційної політики. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія «Історія, економіка, філософія». 2024. Вип. 29. С. 101–108. 5. Горбатенко В.П. Стратегічне партнерство Україна – Польща: виклики і здобутки воєнного часу. *Правова держава*. 2023. Вип. 34. С. 673–683. 6. Горбатенко В.П. Рашизм. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Рашизм>. 7. Про Заяву Верховної Ради України “Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких: Постанова Верховної Ради України від 2 травня 2023 року № 3078-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20#Text>. 8. Szeptycki A. Polska, Ukraina i Unia Europejska. *30 lat stosunków między Polską a niepodległą Ukrainą*. Doświadczenia a perspektywy: praca zbiorowa / pod red. S. Stępnia. Warszawa: Fundacja Wolność i Demokracja, 2021. S. 91–106.

References

1. Demianenko B. «Rashyzm» yak kvaziideolohiia postradianskoho imperskoho revanshu. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2018. Vyp. 8. S. 35–40. 2. Yakubova L. D. Rashyzm: zvir z bezodni / NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Kyiv: Akadempriodyka, 2023. 318 s. 3. Tkachenko V.M. Rashyzm: litsenziia na henotsyd. Esei. Naukovo-populiarne vydannia. Kyiv: Vydavnytstvo Politiia, 2023. 348 s. 4. Chuprii L.V. Ideolohiia rashyзму ta shliakhy protydii yii cherez formuvannia patriotychnoi informatsiinoi polityky. *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo linhvistychnoho universytetu*. Ser. Istoriia, ekonomika, filosofiiia. 2024. Vyp. 29. S. 101–108. 5. Horbatenko V.P. Stratehichne partnerstvo Ukraina – Polshcha: vyklyky i zdobutky voiennoho chasu. *Pravova derzhava*. 2023. Vyp. 34. S. 673–683. 6. Horbatenko V.P. Rashyzm. Velyka ukrainska entsyklopediia. URL: <https://vue.gov.ua/Rashyzm>. 7. Pro Zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro vykorystannia politychnym rezhymom rosiiskoi federatsii ideolohii rashyizmu, zasudzhennia zasad i praktyk rashyizmu yak totalitarnykh i liudynonenavysnytskykh: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 2 travnia 2023 roku № 3078-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20#Text>. 8. Szeptycki A. Polska, Ukraina i Unia Europejska. *30 lat stosunków między Polską a niepodległą Ukrainą*. Doświadczenia a perspektywy: praca zbiorowa / pod red. S. Stępnia. Warszawa: Fundacja Wolność i Demokracja, 2021. S. 91–106.

Kukuruz Oksana. Ukrainian-Polish interaction as a counteraction to ruscism

The article gives the understanding of the term “ruscism” by Ukrainian scientists and notes its characteristic feature – militarism. It is shown that after

February 24, 2022, the large-scale invasion of Russia into Ukraine, Ukraine's bilateral relations with Poland underwent significant changes. The criminal actions of Russia on the territory of Ukraine led to the fact that Poland had to study and settle the numerous related problems on a daily basis. Its active position, in our opinion, was determined by at least three reasons: 1) the war in neighboring Ukraine is an immediate threat to security and stability in Poland; 2) the mass migration flow on the Ukraine-Poland border is a destabilization not only in Poland, but also in the territory of the European Union; 3) the struggle for such democratic values as freedom, independence, and justice are actions that are understandable and close to the Poles, since they very often had to defend them, and therefore the resistance of the Ukrainian people to the occupier, caused comprehensive support in Poland.

Two closely intertwined types of interaction between Ukrainians and Poles are distinguished – unofficial (public) and official (administrative). Based on her own experience of volunteering in a charitable foundation, the author illustrates such interaction using the example of the city of Przemyśl. It is known that this is one of the cities where many Ukrainians ended up in connection with the armed aggression of Russia.

The use of the term “interaction” in relation to Ukrainian-Polish relations in this period, rather than “cooperation”, is justified, since many actions were uncoordinated, spontaneous, due to the need to instantly react to the rapidly changing situation. The main forms of support for Ukrainians during the resistance to ruscism are defined, in particular – moral, political, legal, organizational, psychological, humanitarian. It was emphasized that in 2022, especially in the first months of the Russian-Ukrainian war, Poland played an important role in supporting Ukrainians for the security of Ukraine, Poland and the European Union.

Key words: ruscism, totalitarianism, militarism, neighborhood policy, Ukrainian-Polish interaction, Russian-Ukrainian war.